

Інформаційне право як запорука інноваційного розвитку нації

Іларія БАЧИЛО,
завідувачка сектору
інформаційного права
Інституту держави і права
Російської академії
наук, доктор юридичних наук,
професор

Олександр СОСНІН,
професор кафедри управління
суспільним розвитком
Національної академії державного
управління
при Президентові України,
доктор політичних наук, професор

12

Розробка концептуальних моделей функціонування інституцій інноваційного розвитку держави неможлива без розбудови технологічних засад інформаційного суспільства і відповідно розвитку інформаційного права. Доречно сказати, що навіть під час введення інформації як головного ресурсу розвитку суспільно-політичних і економічних відносин у нашому житті постає багато труднощів світоглядного рівня, бо всі процеси трансформації в наших суспільствах пов'язані зі зміною ставлення до інформації, що віддзеркалює об'єктивні й суб'єктивні труднощі становлення інноваційних відносин у житті суспільства.

Концентруючи знання, набути цивілізацією, інформація як ресурс суспільного розвитку стає сьогодні ноосферою життя людини й суспільства, специфічною оболонкою інноваційного розвитку, а процес засвоєння величезних масивів знань через систему освіти взагалі є основним мутагенним чинником нашої подальшої еволюції. Особливо сьогодні, коли людство однозначно підійшло до межі певного відчуття нового етапу свого розвитку, який ми метафорично іменуємо інформаційною цивілізацією і небезпідставно постійно згадуємо пророчі слова великого Володимира Вернадського про нещадну боротьбу держав і суспільств, у якій перемагатимуть і виграватимуть ті, на боці яких будуть наука і знання, які вмітимуть користуватися їхніми вказівками, будуть спроможні створювати кадри працівників, які володітимуть точною інформацією, однак досі повільно вибудовуємо засади інноваційних підходів у творенні держави, що пов'язані зі становленням громадянського та інформаційного суспільства.

Дискусії навколо інноваційного розвитку національних економік Росії і України точаться давно. Їм у спадщину від СРСР дісталися

країни, вектор розвитку яких після Другої світової війни був спрямований не тільки на відновлення потужного індустріального потенціалу, а й на формування постіндустріальних економік. Ми, зокрема, були локомотивами розвитку в СРСР кібернетики та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Ми перші відчули, що загальний розвиток науки й виробництва в ХХ столітті відбувається через трансформації у процесах взаємодії людини й загалом суспільства з інформацією. На жаль, осмислення і глибокого політологічного аналізу ситуації щодо змін у владних і виробничих відносинах та узагальнення світового досвіду реформування діяльності органів державної влади в умовах інформатизації у нас вчасно зроблено не було. Як наслідок залежність, що в світі збільшується, процесів розвитку від джерел змістовної інформації, знань та впровадження ІКТ як ресурсу розвитку не була відображена у концепціях трансформацій і розвою наших суспільств.

Відсутність засад правовідносин і права поведінки з інформацією як власністю і ресурсом розвитку відвернула свого часу загальну увагу влади від процесів розробки

і впровадження високих технологій. Замість глибокого, системного, всебічного аналізу в дослідженнях нових, не відомих людству процесів, що реально відбувалися в складних і значущих для людей сферах науково-технічного й соціально-політичного розвитку, загальмувалося розроблення обґрунтованих стратегічних напрямів загальнодержавного розвитку, почалося активне використання суб'єктивних гасел лідерів партійних угруповань. Іноді навіть складалося враження, що вони всюди пропонують однакові інструменти для системного реформування управління господарством країни, від ЖКГ до фундаментальної і прикладної науки, яка і є основою для прийняття рішень інноваційного спрямування. На відміну від розвинених країн, змістовна інформація і фахівці, які працюють у науково-технічній сфері, вчасно не стали в нас фундаментальним чинником розвитку суспільства, через що мали б розкриватися могутність і сутність наших людей, суспільств і держав. Лише сьогодні розпочинаючи системну роботу зі створення інноваційних науково-промислових утворень для розвитку високотехнологічних галузей виробництва, уряди наших країн певною мірою

враховують регіональні особливості і традиції розвитку науково-технологічної сфери.

Усім вочевидь зрозуміло, що подальший прогресивний розвиток наших країн дедалі більше потребуватиме волі й свідомості всього суспільства, вміння й бажання громадян користуватися національним інформаційним ресурсом – знаннями, щоб запобігти загостренню суперечностей у суспільно-політичному житті, а також між потребами, що зростають, у ресурсах і неспроможністю біосфери забезпечити їх відтворення. Необхідність знайти вихід зумовлює гостру потребу технологічної й організаційної конвергенції свідомості, почуттів, науки й освіти, всього життя суспільства загалом на основі ефективного використання інформації та знань – заради побудови нових теоретичних моделей розвитку й світогляду інноваційної діяльності.

На жаль, сьогодні з огляду на стан справ у суспільстві не варто очікувати на швидкі зміни, хоча не можна заперечувати, що вектор суспільно-політичних змін вже багато в чому підпорядковано потребам зниження концентрації і монополізації влади, розвитку національної свідомості, забезпеченню суверенітету націй, утворенню й розвитку національної державності через демократизацію процедур суспільно-політичного життя.

Можна сказати, що засади інформаційного, громадянського й інноваційного суспільства вибудовуються в наших країнах досить повільно. Новації, енергія наших громадян, їхні ціннісно орієнтовані знання повільно стають сутністю інноваційної діяльності. Відчувається відсутність взаємодії економічної («інформація – знання») і соціальної («людина – суспільство») систем у діях влади, громадянина й суспільства. Відомо, що в розвиток технологій і побудову засад взаємовідносин, притаманних «інформаційному суспільству», вкладено й дотепер вкладають величезні кошти, значні сили й засоби, створюють спеціальні центри, комісії, державні органи управління тощо. В основі зусиль лежить усвідомлення того, що формування й розвиток інформаційної інфраструктури та громадянсько-політичних утворень сприяють віднайденню адекватних відповідей на виклики часу і є запорукою повноцінного входження наших країн до структури світової економіки. Вирішується це не тільки за допомогою можливостей ІКТ і систем транснаціонального зв'язку, а й за рахунок приведення законодавства країн до єдиних стандартів щодо розуміння процесів взаємовідносин у загальносвітовому інформаційно-комунікаційному середовищі – між «ядром» і «пери-

ферією» світу. Немає потреби доводити, що процес цей складний і його наслідки не є винятково позитивними. Водночас із можливостями, що відкриваються, перехід до глобального «інформаційно-комунікаційного суспільства» пов'язаний з появою низки нових і загостренням старих загроз і викликів у всіх сферах людської діяльності, зокрема й у світовій політиці.

Безперечно, сучасні ІКТ і транснаціональні комунікаційні системи зв'язку, їх взаємодія із суспільством ще мають еволюційно дозріти, але це не довготривалий процес. На нього активно впливає безліч зовнішніх і внутрішніх чинників.

На жаль, сьогодні через небажання наших законодавців вивчити складні алгоритми системно-правових механізмів регулювання інформаційної, інноваційної і громадської діяльності громадян вже виникло багато загроз детермінації незворотної ланцюгової реакції, що до втрати державами темпів технологічного оновлення, внаслідок чого ми поки що не можемо впевнено конкурувати із розвиненими країнами. Наслідками такого процесу можуть бути непередбачувані події – від техногенних катастроф і поширення злочинних (кримінальних) технологій управління суспільством до виникнення в ньому неконтрольованого інформаційного хаосу і колапсу.

Так, на прикладі «арабської весни» 2011 року ми переконалися, що від'єднання від Інтернету або регулювання інформаційно-комунікаційної мережі ззовні означає для країн втрату важелів державного управління, миттєвий безлад і цілковитий параліч фінансової системи тощо. Як наслідок – неминучий колапс економіки, і світ це вже відчув, коли без надійного забезпечення в Інтернеті доступу громадян до інформації й сервісів багато питань національного розвитку й безпеки просто втрачають сенс. Однак транскордонна просторова структура Інтернету сьогодні суперечить законам національних держав, у межах яких ми звикли діяти. Національні держави починають вимагати серйозних політико-правових змін в організації процесів використання інтернет-технологій, формууючи засади нової інформаційної політики.

Скажімо, сьогодні, розміщуючи в Інтернеті інформацію, її творці часто не можуть навіть передбачити, в якій країні користувачі матимуть до неї доступ і чи не порушуватиме вона місцевого законодавства. Питання, що стосуються доступності до Інтернету й інших глобальних систем комунікації, – серед ключових в розумінні проблем безпеки суспільно-політичного розвитку майже в усіх країнах світу. Дискусія щодо контролю за всесвітнім

павутинням – питання принципу, а не фактичного виконання, однак головне те, що ми почали усвідомлювати: сьогодні в суспільстві є неприпустимим, щоб такий глобальний ресурс, як інформація, перебував у власності обраних держав. Це стало суперечити принципам розвитку Інтернету – відкритого і незалежного.

Інформація і знання дедалі більше стають найважливішим ресурсом і капіталом, визначаючи не тільки прогрес високотехнологічних сегментів економіки й культури, а й характер трансформації впливу на суспільний розвиток різних політичних структур і інститутів. Зокрема, на формування в суспільстві нової класократії (від лат. *classis* – розряд), теоретичні концепції і практичні дії якої підпорядковані виокремленню в суспільстві нової великої соціальної групи (класу) інформократії (від лат. *information* – ознайомлення, роз'яснення) і обґрунтуванню її авангардної, ведучої, панівної ролі стосовно інших груп громадян і держави загалом. Влада людей, які є власниками інформаційного ресурсу, сьогодні стає доволі відчутною. Розбудовуючи засади демократії, маємо гостро відчувати потребу гармонійної побудови засад громадянського та інформаційного суспільства, що зобов'язує громадян і владу передбачати навіть можливість впливу на ситуацію інформаційної диктатури з боку інших держав.

Саме тому необхідна концептуальна розробка концепцій інноваційного розвитку наших держав і її слід «пов'язувати» із функціонуванням структур громадянського й інформаційного суспільства. Зрозуміло, що це винятково складна політична й соціально-економічна система, яка розвивається в умовах

Рік-прогноз
Львівська область 2012

Львівщина настільки багата на історичні героїчні постаті, що 2012 рік стане для неї знаковим. Спочатку 2012-й оголосили в області роком хорунжої січових стрільців Олени Степанівни. Та згодом – ювілейним, бо відзначатимуть також: 100-річчя від дня народження керівника проводу ОУН Ярослава Стецька, 120-річчя від дня народження патріарха УГКЦ Йосипа Сліпого – багатолітнього в'язня сталінських таборів, 140-річчя від дня народження художника Олекси Новаківського й 70-річчя створення УПА.

глобальних трансформацій. Першочерговою вимогою до таких розробок є їх системна повнота, тобто долучення до них усіх визначальних складових процесів побудови інформаційного і громадянського суспільств, які, розвиваючись, багато в чому визначатимуть якість майбутніх проектів, ефективність їх реалізації і функціонування. Значимо, що сьогодні невиконання цих вимог найчастіше зумовлене не відсутністю наукового знання, об'єктивної необхідності або потрібної технології, а невмінням і небажанням управлінської еліти з інженерною обов'язковістю виконувати найважливіші умови працездатності соціуму, що знижує ефективність і прогресивність реформ і стає дедалі небезпечнішим. У свою чергу, невиконання вимоги системної повноти в управлінні системною трансформацією травмує і карає соціум дедалі масовіше й глибше.

Ми вважаємо, що, скажімо, визначення в законах і урядових постановках такого базового поняття, як концепція, вже має системно передбачати її склад.

Ось визначення громадянського суспільства – «стан суспільства, за якого всі його інституції в сукупності і взаємодії здатні забезпечити саморегуляцію і синергетику розвитку, співвідносячись з умовами конкретного історичного періоду розвитку в оточенні інших геополітичних утворень планети (держав)». Якщо один із найпоширеніших варіантів трактування громадянського суспільства пов'язаний з діяльністю недержавних громадських організацій, а другий передбачає в структурі громадянського суспільства взаємодію держави з бізнесом і «третьою силою» без точного її визначення, то в підсумку створюється тривіальна модель, в якій «держава», під котрою вбачається не що інше, як система влади, залишається за межами громадянського суспільства. Як наслідок виникають складні проблеми їх примирення або протистояння, можливо, навіть протиборства.

Зв'язок інституцій громадянського й інформаційного суспільства, напрямів їхньої діяльності і значущість для інформатизації суспільства, а також вплив засад інформаційного права на процеси розбудови демократії потребують глибших досліджень. Вони дадуть змогу мати якіснішу картину формування і значущості процесів формування інститутів громадянського та інформаційного суспільства, які народжуються синхронно.

Можна з упевненістю сказати, що дослідження становлення таких інститутів, як виховання особистості індивіда як громадянина; вибір органів влади й інших форм демократії; справедливості і законності; контроль над діяльністю органів влади, – поки що розосереджені за різними науковими напрямами, однак формування засад для подальших інвестицій в людський розвиток, формування суспільної свідомості, суспільної думки, добродійності і милосердя, авторитету, престижу ідеї служіння Батьківщині, інформування населення і зворотний зв'язок, захист безпеки громадянина через боротьбу з корупцією, правопорушеннями і злочинними діями підвищать відповідальність громадян за своє життя і життя країни загалом тощо. Розв'язання зазначених проблем лежить у площині наукової і практичної діяльності соціологів, політологів, політиків, правознавців, різних дослідних інститутів, можливо, спеціальних суспільних установ, яких потребує розвиток громадянського суспільства.

Державної і суспільної уваги потребує і проблема поглибленого вивчення питань розвитку інформаційного національного простору як суспільного інформаційно-комунікаційного середовища. З огляду на те, що воно, безперечно, належить суспільству і дедалі більше набуває для людини й суспільства еволюційного значення, це винятково важлива проблема. Відносини, що виникають в інформаційній сфері суспільства на сучасному етапі розвитку, об'єктивно потребують уваги до впровадження розвитку тут методів правового регулювання – інформаційного права [1, 2]. Це, зокрема, відтворено в минулорічній декларації за підсумками зустрічі лідерів розвинених країн світу в Довілі. В ній зазначено, що на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку країн світу робота з інформацією та знаннями скрізь потребує змін і залучення до управління ними фахово підготовлених свідомих громадян, які самі по собі об'єктивно стають стратегічним ресурсом країн, умовою розвитку людини, народів та держав, зумовлюють спроможність націй і людства взагалі до інноваційної діяльності і як наслідок – до позитивного суспільно-політичного

розвитку громадянського та інформаційного суспільств.

В основі розв'язання зазначених проблем забезпечення виконання таких умов, безперечно, лежить низка питань розвитку юридичної науки, що, в свою чергу, потребує чіткішої методології із закріпленням правової підтримки у визначенні порядку взаємовідносин всіх акторів діяльності в суспільстві. На нашу думку, такий підхід повинен передбачати і відповідь на запитання, як пов'язати інституції (структури) громадянського суспільства з інститутами інформаційного (напрямами й формами діяльності), з одного боку, і забезпечити кожного громадянина суспільства цілком визначеними – конституційно – правами й обов'язками в інформаційній сфері. Саме тут формуються засади політико-правової моделі організації майбутнього нашого суспільства. Названа проблематика умов інноваційного розвитку пострадянських країн, які обрали шлях модернізації суспільно-політичного життя, повинна віддзеркалюватися в усіх концептуальних документах, починаючи від стратегії національної безпеки й вибору пріоритетів розвитку націй. Ми маємо всі підстави вибудувати економіку своїх країн як інформаційну, тобто виробляти наукові знання як ресурс власного розвитку. Наші суспільства вже зрозуміли, що проблеми правового забезпечення розробки і впровадження нових ІКТ мають не тільки теоретичне, а й суто практичне значення. Правовідносини та правила поведінки у сфері розроблення й застосування високих технологій є проявом волі суспільства та забезпечуються прогресивними (інноваційними) заходами соціально-інформаційного впливу. Вони встановлюють напрями й кордони дій суб'єктів інноваційної діяльності, створюють у всіх сферах соціотехнологічний досвід людей. Не викликає сумнівів, що інституціональний розвиток засад інформаційного права відіграватиме тут дедалі більшу роль, найближчим часом воно стане повноцінною сферою права, яка відіграватиме визначальну роль у розвитку суспільства XXI століття, і наша юридична наука має бути до цього готовою.

Джерела

1. Информационное право. Актуальные проблемы теории и практики / Под общ. ред. д.ю.н., проф. И. Л. Бачило. – М.: ЮРАИТ, 2009. – 530 с.
2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики). – К.: Освіта України, 2010. – 388 с.

Прогноз

Луганська область
2012

Луганщина готується відзначити в новому році 70-ліття створення в Краснодоні молодіжного підпілля «Молода гвардія». Після капітальної реконструкції, кошти на яку спрямували з обласного бюджету, відкриються меморіальний комплекс і музей «Молода гвардія». Пам'ятну дату святкуватимуть у вересні на державному рівні.